

Torbjørn L. Knutsen

At studere krig – Disputatsopposisjon til Kritik av krigens fornuft

Vi mangler krigsstudier her i Norden skriver Harste. Det har han rett i. I motsetning til flere andre land det er naturlig å sammenligne oss med, har vi i de nordiske landene ikke utviklet Krigsstudier som fagfelt for forskningsinstitutt eller som universitetsfag. Vi har isteden vært pionérer i fredsforskning – som tidlig fikk egne institutter i Oslo (1956), Stockholm (1966) og København (1985). I Krigsstudier har vi noen sinker.

Men så kan det innvendes at vi har gode forskningsmiljøer i Internasjonal Politikk (IP) og at IP-studiet har utviklet seg nettopp rundt studiet av krig – særlig rundt spørsmål om årsakene til krig og betingelsene for fred. Nei, dette er ikke tilstrekkelig, vil nok Harste mene. For et samfunnsvitenskapelig studium av krig må gjøre mere enn det IP-faget gjør; det må kunne redegjøre for krigens betydning i samfunnet og helst også for krigens rolle i utviklingen av moderne samfunn.

Harstes ambisjon er å trekke Krigsstudier inn i de nordiske samfunnsvitenskapene. Dette går frem dels av han skriver på et nordisk språk og dels av at han presenterer krigen som et særlig samfunnssystem – et eget sosialt funksjonssystem som er knyttet an til andre sosiale funksjonssystem for politikk, økonomi, jura, religion, etc. Akkurat denne forestillingen har han fra tyske forbilder. Særlig fra den tyske sosiolog Niklas Luhmann. Men også fra krigstudenten fremfor noen: Karl von Clausewitz. Og fra Immanuel Kant – enda tredje tysker som i Harstes avhandling spøker bak begge de to førstnevnte. La oss begynne med dem:

Krigen som ustyrlig system

Luhmann skilte ut flere samfunnsaktiviteter som egne sosiale funksjonssystemer – politiske, økonomiske, juridiske, religiøse, ... – og analyserte dem alle. Men han skilte aldri ut krig som et eget funksjonssystem. Det er mot denne bakgrunnen – denne unnlåtelsen – at vi må forstå Harstes valg av både problemstilling og teoretisk tilnærming: hans ambisjon er å skrive den boken som Luhmann aldri skrev: en analyse av krigens sosiale funksjonssystem. Det er også mot denne bakgrunnen at vi kan forstå strukturen (og kompleksiteten) i Harstes argument: krig er et av mange funksjonssystemer i det moderne samfunn og det knytter an til de andre systemene – altså bl.a. de politiske, økono-

miske, juridiske og religiøse systemer – som Luhmann har drøftet. Disse andre systemene øver innflytelse på krigen. Krigen øver i sin tur også innflytelse på dem – og det er særlig denne krigens innflytelse på de øvrige systemer som Harste ønsker å gripe. Alle systemene ligger i varierende grad utenfor menneskelig kontroll. Dette siste poenget betoner Harste gjennom hele avhandlingen.

Karl von Clausewitz er den fremste inspirator av dette synet på krigen. Og for å gripe Harstes utgangspunkt, er det nyttig å stoppe opp ved ham et øyeblikk og ved hans intellektuelle rival innen krigsstudiene: Antoine-Henri de Jomini. Clausewitz og Jomini deltok begge i Napoleonskrigene. Men de deltok på forskjellig side. De hadde forskjellige erfaringer og utviklet på grunnlag av dem forskjellige syn på krigen. Jomini var en av Napoleons stabssjefer. Når man skal kjempe en krig, må innsatsen planlegges meget nøye, fremholdt han. Det gjelder å samle en stor mengde materielle ressurser og menn. Disse må organiseres grundig og bringes hurtig frem til fronten. Hastighet er viktig og bestemmes av transportmidler og kommunikasjonssystemer – av skip og, i nyere tid, jernbane og fly; telegraf, telefon, satellitter og internett. Dersom alt dette organiseres i minste detalj og mobiliseres knirkefritt og hurtig, vil seieren være sikret. Input fører til output, som amerikanerne sier. Ved først å seire i de enkelte slag vil man etter hvert også seire i krigen. Når man er sikker på å vinne de store krigene, kan man også vinne de små.

Slik tenkte Jomini; han var fransk offiser og trakk på erfaringer fra Napoleons mange seierrike felttog. Clausewitz tenkte annerledes; han var prøysser og traff på erfaringer fra mange nederlag. Han deltok bl.a. i den tyske armé som ble slått av Napoleon i slaget ved Jena (1806), han ble tatt som krigsfange og satt et års tid i fransk fangeleir. Her fikk han tid til å tenke. Mens Jomini tenkte ut fra seierherrens perspektiv om å fortsette å gjøre alt riktig, tenkte Clausewitz ut fra taperens synsvinkel om å finne ut hva som hadde gått galt. Mens Jomini var opptatt av å finslippe etablerte rutiner for seier, var Clausewitz oppsatt på å lære noe nytt av tapene for å unngå å gjenta dem. Clausewitz betraktet Jominis utlegning som abstrakt og virkelighetsfjern; den hadde lite med krigen og krigens utfall å gjøre, mente han. Også for Clausewitz er planlegging viktig; men han innser samtidig at alle planer kullkastes i det første møte med fienden, at krig er uforutsigbart fordi alle parter legger an på å være uforutsigbare. De søker alle å utnytte overraskelsens fordel. De ønsker å unngå at motparten kan forutsi deres neste trekk.

Harste går til Clausewitz for å finne en egnet definisjon på 'krig'. Gjennom hele avhandlingen står han på Clausewitz side mot Jomini og andre planfetsjister (inkludert de fleste amerikanske krigsteoretikere). Harste, liksom Clausewitz, betrakter krigsplanleggere som virkelighetsferne. Han ser også krig

som en uberegnelig og uforutsigbar aktivitet. Krigen er 'et uregjerlig system', som han uttrykker det i tittelen på en liten bok han skrev for et par år tilbake.

Det er ofte uklart hvem som begynner en krig. Krigen er alltid utydelig når den står på – Clausewitz snakker om 'krigens tåke' og beskriver hvor vanskelig det er å få full oversikt i stridens hete. Krigens slutt er også ofte uklar. Soldater avslutter ikke kamper uten videre, men fortsetter ofte striden lenge etter at politikere har undertegnet avtaler og erklært krigen for avsluttet. I tillegg blir krigsplanleggerne som regel overrasket over hvor kostbar krigen til syvende og sist viser seg å være. Hvorfor er krigen så ustyrkelig? Harste mener å finne svaret hos Clausewitz som, i sitt store verk *Om krigen*, beskriver krig ut fra to nivåer: det abstrakte og det konkrete.

På det abstrakte nivå kan alt planlegges. Og i Harstes versjon legger både Jomini og Clausewitz planer ut fra tre dimensjoner: en materiell dimensjon, en sosial dimensjon og en tidsdimensjon.

På det konkrete nivået tar krigen seg annerledes ut. Når militære styrker braker sammen, kullkastes med ett alle planer. Her, på det konkrete nivå i den praktiske verden, er det Clausewitz, ikke Jomini, som er Harstes veiviser. For Harste tar Clausewitz' side og forkaster tanken om at krig er en lineær prosess. Krig er et møte mellom motstandere som begge søker å overraske eller overliste den andre. Begge krigførende parter legger med andre ord vekt på å være uforutsigbare i sin adferd. I virkelighetens verden bryter alle planer sammen. Og dette gjør de langs alle tre dimensjoner: den materielle, den sosiale og den tidsmessige.

Langs den materielle dimensjonen går krigen først og fremst ut på å ødelegge fiendens våpensystemer på slagmarken. Men også forsyningslinjene må rammes, for i mangel på forsyninger vil slagmarkens aktiviteter snart stoppe opp. Først må transportmidler og jernbanelinjer ødelegges. Så (dersom krigen trekker i langdrag) hele den økonomien som produserer krigsmateriell og dernest de forsyningssystemene som leverer og vedlikeholder dem (inkludert våpenindustri og de økonomiske systemene som bringer inn ressurser, kapital og arbeid og som finansier det hele). Slik utvider krigen seg i stadig videre sirkler. Clausewitz vil si at krigens tyngdepunkt forskyver seg.

Når det gjelder krigens sosiale dimensjon, er det fiendens offiserer og soldater som skal rammes. Men også samfunnet må pasifiseres. Hele det sosiale systemet som soldatene er rekruttert fra og som støtter dem må tvinges i kne. Hele befolkningens skatteevne og offervilje skal knekkes. Dette er en konsekvens av krigens natur, mener Clausewitz – som minner om at krigens mål er å tvinge en motstander til å bøye seg for ens vilje.

Igjen er det slik at dersom krigen trekker i langdrag så utvider den seg i stadig videre sirkler. Og her ligger betydningen av Clausewitz' tredje dimensjon: tiden. Det tar tid å ødelegge fiendens krigsevne. Det tar tid å slite ned motstanderens materielle og sosiale ressurser. Særlig viktig er nedslitingen av politikerens vilje, soldatenes og offiserenes moral, samt befolkningens og offentlighetens forståelse for nødvendigheten av å bære krigens byrder. Når krigen trekker i langdrag, forskyver alt dette seg. Krigens aktiviteter ekspanderer og blir etterhvert til en kamp om hvem som har vilje til å fortsette.

Kritikk av den barokke fornuft

Harstes avhandling er en fin drøfting av krigen; av dens uforutsigbare vesen og av dens rolle i de vestlige samfunns historiske utvikling. Og dersom Harste har som ambisjon å bidra til utvikling av Krigsstudier i Norden, er diskusjonen om krigens tre vekselvirkninger en svært lovende begynnelse.

Ved nærmere ettersyn er imidlertid argumentet uklart. Er det for eksempel Clausewitz som har utviklet argumentet om krigens tre vekselvirkninger? Hvor i Clausewitz mesterverk, *Om Krigen*, finnes analysen av den materielle, den sosiale og den tidslige dimensjon? Ut fra avhandlingens tekst er dette uklart. For selv om avhandlingen stadig fremhever Clausewitz som den grunnleggende bidragsyter til det samfunnsvitenskapelige studiet av krig, så engasjerer den seg i overraskende lite i Clausewitz' tekst. Man kunne forvente at avhandlingen begynte med en eksegesi av Clausewitz' autoritative tekst; men det gjør den ikke. Man kunne i det minste ventet å se den klare forbindelse mellom avhandlingens grunnbegrep og kapitler, vers og sitater fra Clausewitz' store, kloke bok. Men det finner man ikke. Man finner ikke en gang en tekstforankret presentasjon av vekselvirkningsanalysens tre grunnleggende dimensjoner: den materielle, den sosiale og den tidslige.

Avhandlingens argument er forankret i et uendelig antall referanser. Men det begrepsmessige ankerfeste i Clausewitz er forbausende spinkelt. *Om krigen* inneholder flere tredelte vekselvirkninger – triader eller treenigheter. Mest berømt er kanskje den treenigheten som introduseres mot slutten i bokens første kapittel, mellom militære styrker, folk og regjering; eller i mer abstrakte fremstillinger senere, mellom makt, følelser og fornuft, eller vold, hat og fiendskap. ... Men hvor i boken *Om krigen* drøfter Clausewitz treenigheten mellom det materielle, det sosiale og det temporære? Denne treenigheten er verken kjent eller åpenbar. Den burde dermed være desto større grunn til å gi den et bunn-solid ankerfeste i teksten.

Her blottes avhandlingen sin Akilleshæl. Direkte sitater og referanser til Clausewitz' egne tekster er sparsomme inntil det utilfredsstillende. Mon det

til syvende og sist ikke er Clausewitz som leverer begrepsgrunnlaget for denne tredelte analysen av krigens dynamikk? Kan det være Immanuel Kant som står bak dette – som så meget annet i avhandlingen? Eller er det Niklas Luhmann? Dette er spørsmål som i sin tur danner utgangspunktet for den følgende kritikk av Harstes avhandling. Disse spørsmålene vil i denne sammenheng danne sin egen treenighet for en kritisk drøfting: langs det begrepsmessige, det teoretiske og det empiriske plan. La oss begynne med det begrepsmessige, for sien Harste henter sine grunnleggende begrep om krig fra Clausewitz, berører dette spørsmålene umiddelbart og direkte.

Begrep

Begrepsdiskusjonen er lang og kompleks. Ja, den er unødig lang. Presentasjonen av de 'tre vekselvirkninger' utfolder seg for eksempel gjennom flere ledd. I all sin enkelhet er argumentets kjerne at de forståelsesformer som Clausewitz' legger til grunn for sin analyse av krigens prosess ble utviklet av Immanuel Kant; at Kant hadde en amanuensis, Johan Gottfried Kiesewetter, som hjalp til med å redigere og korrekturlese Kants *Kritikk av dømmekraften*; at Kiesewetter senere ble ansatt som lærer i logikk ved militærakademiet i Berlin; og at Clausewitz' ble student ved dette akademiet i 1801.

Harste sporer altså Clausewitz' 'tre vekselvirkninger' tilbake til Kant, via Kiesewetter. Dette er en interessant historie i seg selv. Men er den nødvendig for analysen? Bidrar den til å øke vår forståelse av krigen som et uregjerlig system? Nei, den gjør ikke det. Det er strengt tatt ikke nødvendig å vite hvor Clausewitz fikk begrepene sine fra for å forstå hans analyse og vurdere dens forklaringskraft.

Den begrepsmessige linjen fra Kant via Kiesewetter til Clausewitz tydeliggjør heller ikke Harstes egen analyse. Tvert om så bidrar den til det motsatte. Den lange begrepsmessige genealogi stjeler oppmerksomhet fra avhandlingens egentlige anliggende – nemlig hvordan krigens uregjerlige vesen kan fremstilles ut fra de tre vekselvirkninger. For det første stjeler den oppmerksomhet fordi det reiser unødig tvil om begrepets opprinnelse (kom det fra Kant eller fra Clausewitz?) og uklarhet om Clausewitz' bidrag til Harstes analyse (dersom det var Kant som utviklet begrepet om de tre vekselvirkninger, reduseres da ikke Clausewitz til en disippel av Kants disippel?). For det andre stjeler den begrepsmessige genealogi oppmerksomhet ved å være både interessant og kontroversiell: Kiesewetter-tesen har nemlig konkurranse fra en alternativ tese som sier at Clausewitz ikke var påvirket av Kant (skjønt hvem var vel ikke påvirket av Kant på den tiden!), men av Hegel. Når Raymond Aron drøfter Clausewitz'

vekselvirkninger finner han flere spor av Hegels dialektikk enn av Kants kritikker.

Poenget her ikke å starte en debatt om det var Kant eller Clausewitz som først utviklet de tre vekselvirkninger eller om det var Kant eller Hegel som hadde den største innflytelsen på Clausewitz. Poenget er snarere at hele denne begrepsgenealogiske diskusjon er kontraproduktiv. I stedet for en klar begrepsavklaring får vi en hel idéhistorie. Den reiser interessante spørsmål, men disse er sidespor. De trekker oppmerksomheten bort fra diskusjonens egentlig anliggende. De introduserer kontroverser som kaster forstyrrende skygger over den fine og rene analyse. Den introduserer, kort sagt, unødige komplikasjoner i et argument som er stort og komplisert nok fra før.

Teori

Karl von Clausewitz utgjør en sentral kilde til begrep i denne avhandlingen – det er ham som gir avhandlingens definisjonen til det grunnleggende begrep: 'krig'. Niklas Luhmann gir avhandlingen dens metode og sentrale teori. Men der Harste betrakter Clausewitz med kjølig distanse, behandler han Luhmann med intim nærhet. Denne ubalansen er problematisk. Der begrepsavklaringen lider under mangel på engasjement med Clausewitz' tekst, lider teoripresentasjonen av mangel på distanse fra Luhmanns. Clausewitz fikk ingen eksegesi. Det gjør Luhmann – til gangs! Her er problemet at diskusjonen blir teoriintern. Harste står hele tiden inne i Luhmanns teoriunivers og ser ut. Dette gir teoridiskusjonen et esoterisk preg.

For det første, når det Luhmannske stammespråk benyttes for å beskrive verden utenfor, virker beskrivelsene underlige på den utenforstående. Vi som bebor denne verden ser ikke verden på samme måte som Luhmann og hans disipler gjør. For eksempel, når Harste leser Clausewitz, gjør han dette fra innsiden av den Luhmannske boble. Herfra fremtrer boken *Om Krigen* som en tekst som krigen selv har skrevet, mens Clausewitz – som jo har ført den i pennen – nærmest reduseres til et spirituelt medium som formidler krigens røst.

For det andre står Harste også inne i Luhmanns teorier når han presenterer Luhmanns teorier. Dette gjør presentasjonen esoterisk og vanskelig for utenforstående observatører å følge. Vi som står utenfor – vi som ikke kjenner Luhmann fra før – får ingen hjelp. Vi får ingen begripelig innføring i Luhmanns systemteorier. Vi blir stående utenfor og kikke inn gjennom vinduene på selskapet der inne. Vi ser det dekkede bord, den helstekte gås, det pyntede juletre... Men vi kommer ikke inn. Denne avhandlingen – som drøfter krigen som et lukket system – er selv et lukket system. Harstes presentasjon av Luhmanns teorier om den selvrefererende kommunikasjon er selv selvrefererende.

Vi som står utenfor og observerer verden direkte, vi bedriver iakttagelse av første orden. Luhmann og Harste og andre som står inne i Luhmanns univers og ser ut, bedriver iakttagelse av andre orden. De ser ting annerledes. Vi som er bundet til førsteordensiakttagelsen er som lenkede slaver i Platons hule. Vi har vanskelig for å forstå hva andreordensiakttagerne egentlig iakttar når de iakttar? Hvordan kan vi forstå politiske prosesser som binære semantiske koder? Hva slags samfunn er det som består av selvrefererende funksjons- og kommunikasjonssystem? Hva slags krig er det snakk om når krigen er i krig om krigen? Når vi leser om hvordan den virkelige makt er den som tar makten over makten, da kan vi identifisere oss med den modernistiske lyriker Sigbjørn Obstfelder som iakttok den hvite himmel, som så på den blodige sol... Som så og så og som til slutt utbrøt: 'Jeg er vist kommet paa en feil klode! / Her er saa underligt'.

Hvordan kan vi få større forståelse denne andreordensiakttagelsen? Kanskje ved å plassere Luhmann i sin rette idéhistoriske sammenheng? Harste hjelper oss et lite stykke på vei. Avhandlingens innledning har en lærd diskusjon hvor Harste plasserer Luhmann sammen med flere andre samfunnsteoretikere. Blant dem er noen av Luhmanns samtidige tenkere – altså sosialteoretikere fra siste kvartal av det 20. århundre. De viktigste av dem er deltakere i den postmoderne bevegelse som skyldet over kontinental sosialfilosofi fra slutten av 1960-tallet.

For noen bygger postmodernismen på en historisk tese om at det postindustrielle samfunn har gått inn i en ny tidsalder hvor eldre, tidlig-moderne begrep og forestillinger ikke lenger duger. For andre er postmodernismen en kritikk av det moderne – en kritikk som identifiserer uønskede trekk ved det moderne samfunn. For dem er postmodernismen et politisk prosjekt. De arbeider for å synliggjøre moderne holdninger og verdier og kritisere dem. Blant det som kritiseres mest er hegemoniske holdninger som ble etablert i den Vestlige verden i Opplysningstiden om som i dag tas for gitt og verdier som utgjør selve fundamentet for våre tradisjonelle empiriske og normative sannheter.

Et tidlig eksempel på denne formen for postmodernisme er Michel Foucault. Hans genealogiske analyser fra 1960-tallet og hans tilhørende historisk-semantiske kritikk av moderne, vestlig fornuft og humanisme har hatt en enorm innflytelse. Et annet eksempel er Richard Rorty. Hans bidrag til den postmoderne kanon på 1970-tallet var dyptpløyende og innflytelsesrik. De to var ulike på mange måter – Foucault stod i en tradisjon etter Friedrich Nietzsche; Rorty stod i tradisjonen etter amerikansk pragmatisme. Men én ting hadde de felles: de synliggjorde og kritiserte hegemoniske verdier og kritiserte Vestens tradisjonelle kriterier for sann kunnskap og gode gjerninger. Begge to

viste at det ikke fantes noe fast punkt i universet. At det ikke fantes noe solid fundament å bygge kunnskap på.

Rorty betegnet sitt bidrag som en form for antifundamentalisme (eller *anti-foundationalism*). Det er en god betegnelse (i det minste på engelsk) fordi den tydeliggjør kjernen i prosjektet hans. Antifundamentale argumenter ble i løpet av 1970- og 1980-tallet formulert av flere andre tenkere – ikke minst av franske poststrukturalister som Jean-François Lyotard, Jacques Derrida, Luce Irigaray, Julia Kristeva og flere. Alle kretset de rundt dette argumentet om at det ikke fantes noe fast fundament for kunnskap og viten. De feide vekk den empirismen som samfunnsvitenskapenes tradisjonelle metodologi var basert på. De hevdet at det som tidligere var oppfattet som sann viten var basert på språklige spill, semantiske koder, selvrefererende forståelsesformer og lukkede syntaktiske systemer.

Denne tilnærmingen hadde politiske implikasjoner. Først og fremst på politikkenes venstreside, der tradisjonelle progressive idealer ble koblet opp mot stadig nye politiske prosjekter som skulle frigjøre mennesket – feminisme, multikulturalisme, postkolonialisme... Men det vokste også frem en konservativ versjon av postmodernismen. En versjon som ikke hadde venstresidens progressive agenda og som ikke hadde noen humanistiske frigjøringsidealene – som ikke engang hadde noen humanisme fordi mennesket ikke hadde noen rolle å spille i samfunnet fordi samfunnet ble fremstilt som et sett kommunikative praksiser eller selvrefererende systemer.

Og her har vi endelig funnet en passende idehistorisk kontekst for Niklas Luhmann; en som ser samfunnet som sammensatt av kommunikasjonssystemer – juridiske, politiske, økonomiske, religiøse systemer – hvor hvert system følger sin egen logikk og utvikler seg på sin egen måte. Alle er selvregulerende. Ingen adlyder noen enhetlig, menneskelig kontroll. Vi har også funnet en kontekst for Harste og hans ambisjon om å drøfte det kommunikasjonssystem som glimrer med sitt fravær blant Luhmanns mange kommunikasjonssystemanalyser: krigen som et eget, selvbestaltet, selvregulerende, funksjonelt kommunikasjonssystem. Og fordi krigen, liksom alle Luhmannske systemer, er selvkodende og selvregulerende og ikke styres av menneskelige aktører, er det heller ingen plass i dem til verken menneskelig fornuft eller menneskelig vilje. Dermed er det heller ikke noen plass til venstresidens politiske aktivisme. Harste, liksom Luhmann, distanserer seg begge fra politikkenes tradisjonelle venstreside. Politisk er de konservative postmodernister. Epistemologisk distanserer de seg begge fra tradisjonell empirisk vitenskapsteori. Dermed er vi klare for det siste elementet i denne trinitære kritikk: den empiriske.

Empiri

Harste ønsker å redegjøre for krigens sosiale betydning, og særlig for krigens rolle i utviklingen av Vestens moderne samfunn. Han ønsker, liksom Clausewitz,, å gå krigen nærmere inn på klingen og vurdere dens sosiale konsekvenser på nært hold. Han forkaster Jomini og andre lineære planfetsjister; han synes de er abstrakte og virkelighetsferne. Han ønsker å vurdere krigen og dens sosiale konsekvenser på nært hold. For en studie som har denne konkrete ambisjonen, er valget av empiri imidlertid underlig abstrakt. For avhandlingens primære empiri er tekster som krigen selv har skrevet.

Dette er en forestilling som gir mening innenfor den Luhmannske andreordensakttagelsens boble. Fra et førsteordensakttagelsesperspektiv er kriger naturligvis ikke skriveføre. Krigen forfatter ikke tekster selv. Det er mennesker som skriver – krigere og krigsveteraner, strateger, offiserer og soldater som deler sine erfaringer i analyser, rapporter eller brev hjem. Å si at krigen skriver sin egen kode er som å si at båten blir til mens vi ro.

Rett skal være rett. Harstes avhandling inneholder en god del håndgripelig empiri. Den beskriver størrelsen på hærer, flåter og militære budsjetter i tall. Den inneholder et par figurer som beskriver krigen i kvantitative størrelser. Men avhandlingen har ingen tabeller eller statistiske figurer. Det er tekstene ‘som krigen skriver selv’ som er som avhandlingens primære kilder. Og blant dem står Clausewitz’ tekst i en dominerende særstilling. Avhandlingen har lange diskusjoner om krigens semantiske koder. De bygger på tanken om at tekster om krigen reflekterer krigens karakter. Og at når krigens karakter endrer seg, så avspeiler disse endringene seg i tekster som krigen skriver om seg selv.

Denne tanken er forklart i avhandlingens begrepsmessige innledning – og fordi begrepsavklaringen er formulert fra innsiden av den Luhmannske boble, bruker den tre kapitler og nesten 300 sider. Deretter følger kapittel 4: ‘Evolusjon og historie – krigen om krig gjennom 1000 år’. Her drøftes Vestens krigshistorie som en lang, kommunikasjonssystemisk utvikling. Her gjennomgår krigen en utvikles i den forstand at krig blir en stadig mer integrert funksjon i en spesialisert sosial arbeidsdeling.

Harste beskriver denne utvikling i tre faser. Den første fase i utviklingen sporer han tilbake til korstogenes tid, da krig vikles inn i kristen-religiøse og juridiske systemer.

Konturene av den andre fase skimter han i den tidlige renessanse, da kruttvåpen bidrar til nye former for militær organisering og da maktsentralisering, statsutvikling og store oppdagelser gir krig sentrale funksjoner i nye politiske og økonomiske praksiser. Denne utviklingen ble ytterligere stimulert av Refor-

masjonen og religionskrigene gjennom 1500-tallet. I løpet av dette tidsrommet – som i litteraturen er kjent som ‘Den militære revolusjon’ – vokser krig frem som et ‘selvreferensielt funksjonssystem’. Krig berører nå stadig flere sider ved vestlige samfunn. Krig får en funksjon i en stadig tydeligere sosial arbeidsdeling som i økende grad formaliseres. Staten fører krig. Krigene rettferdiggjøres med politiske, juridiske og religiøse argumenter. Krigene betales ved ‘oppdagelser’, kolonisering, skattelegging og finansielle krumspring...

Overgangen til en tredje utviklingsfase finner sted under og like etter Tredveårskrigen da statsmakten sentraliseres: skattelegging og militærmakt etableres som monopoler under den enevelde monark; også religion og rett utvikles som sentrale statlige anleggninger om ikke monopoler. Dette markerer begynnelsen på den moderne vestlige verden. Der Harste beskriver krig som et sosialt funksjonssystem som henger sammen med andre sosiale funksjonssystemer.

De strukturelle koblinger mellom krigens system og enkelte av samfunnets øvrige sosiale funksjonssystem drøftes i avhandlingens siste kapitler – kapittel 6 tar opp koblingene mellom krig og finans; kapittel 7, krig og soldaters velferd; kapittel 8 drøfter grensesnittet mellom krig og jura/folkerett. Disse kapitlene er alle lesverdige. De inneholder gode historiske perspektiver og er spekket med innsikt. Denne leser fant likevel kapittel 7 det mest engasjerende. Måske fordi forfatteren selv har lagt hjerte, og ikke kun hode, i teksten.

Kapittel 9 er en konkluderende drøfting av avhandlingens kanskje viktigste argument: om hvorfor krig ikke kan styres politisk – og dermed utgjør et uberegnelig utenrikspolitisk verktøy.

Konklusjon

Harstes avhandling har i denne teksten fått hard medfart. Den er kritisert for unødig kompleks begrepsdannelse, beskyldt for esoterisk teori og lastet for spinkel empiri. Det meste av denne kritikken går imidlertid på avhandlingens form og ikke dens innhold. Så må det legges til at dette innholdet er tverrfaglig så det holder. Ikke minst favner avhandlingens første del flere fagfelt; noen kapitler ligger innenfor statskunnskap og sosiologi; and ligger langt inne på filosofiens og idéhistoriens områder.

Denne leser er ikke enig i alt det denne teksten presenterer. Og det som verre er: leseren faller av i mange av svingene. Og dette er ikke leserens skyld: det er forfatterens ansvar å formulere seg såpass klart og pedagogisk leseren trekkes med. Uten dette ansvar kan ikke ambisjonen om å styrke en Nordiske disiplin i Krigsstudier oppfylles.

Men når det er sagt, må det også sies at denne avhandling et imponerende stykke arbeid. Det er en rik analyse. Den er umåtelig lærd. Og dertil er den po-

litisk viktig. Argumentet om krigens tre vekselvirkninger bidrar for eksempel til en mer realistisk forståelse av krigens ustyrlige vesen. Argumentet gir oss et bedre begrep om de høye kostnadene ved å bruke krig som redskap i utenrikspolitikken; og en bedre forståelse for hvorfor krigens pris – økonomisk, politisk og sosialt – alltid blir langt høyere enn budsjettet.

I NATO er det politikere som erklærer krig. Politikere er som regel planleggere; de tenker politikk slik Jomini tenkte krig. De blir som regel overrasket når det viser seg at krigen lever sitt eget liv når den først blir satt i gang og når de slett ikke kan styre krigen til å oppnå det målet de har satt seg. De blir som regel overrasket over hvor kostbar selv den mest begrensede krig til syvende og sist viser seg å være. George W. Bush og hans republikanere beregnet at krigen i Afghanistan og Irak ville koste amerikanske skattebetalere om lag 50-60 milliarder dollar; dette hadde USA råd til, mente de. Joseph Stiglitz, som vant Nobelprisen i økonomi samme år som Bush-administrasjonen invaderte Afghanistan, var skeptisk til overslagene. Han har i etterkant fastslått at utgiftene i virkeligheten var over 50 ganger så store – at de var mellom 2,5 og 3 *billioner* dollar. Og at utgiftene fortsetter å stige fordi amerikanerne fortsetter å nedbetale lån, erstatte materielle ødeleggelser og betale for menneskelige skader i lange tider fremover.

I de nordiske land er politikerne opptatt av fred. De er amatører i krig. De kan ha godt av å lese Harstes analyse av hvordan krigførende stater strever med krigsrelaterte regninger i mange ti-år etter at fredsavtalene er undertegnet. Statene sliter ikke bare med økonomisk krigsgjeld; de sliter ofte også med ødelagt eiendom, skadet kapital og med interne politiske konflikter. Deres krigsveteraner sliter med fysisk invaliditet og psykologiske traumer. Deres døde soldater etterlater seg enker og farløse barn... Krigen er ustyrlig og uforutsigbar på så mange områder, insisterer Harste – det økonomiske og det finansielle, det politiske og det juridiske, det sosiale og det sosialmedisinske, det religiøse... Krig har konsekvenser for hele samfunnet. Politikere som ivrer etter å delta i militære fellesoperasjoner kan ikke bli minnet ofte nok om at krig ikke kan styres og derfor er et hasardiøst politisk verktøy. Først og fremst i utenrikspolitikken. Men ikke bare der.